

Nieuwe bosreservaten: een portret

Kris Vandekerkhove (INBO) en Johnny Cornelis, Geert Sterckx en Bernard Van Elegem (ANB)

Boven: Monumentale eik in het bosreservaat Bertembos

Onder: Een zeldzaam beeld uit de Kempen: zware eiken in het zuidelijk gedeelte van het bosreservaat Den Doolhof

Naar goede gewoonte starten we deze nieuwsbrief met een korte bespreking van de nieuwe bosreservaten van het voorbije jaar. Ook deze keer zitten er weer juweeltjes bij.

Reeds in mei 2009 verkreeg een deel van het **Bertembos** (eigendom gemeente Bertem) het statuut van bosreservaat. Het betreft de zuidoostelijke punt van het boscomplex, met een oppervlakte van bijna 37 ha. Zowel de samenstelling van de kruidlaag als van de boom- en struiklaag is zeer natuurlijk met kensoorten van het Eiken-Haagbeukenbos en het Gierstgras-Beukenbos, met heel wat typische oudbosplanten (o.a. boswederik, bosanemoon, muskuskruid, gele dovenetel, gevlekte aronskelk, witte klaverzuring, dalkruid, lelietje-vandalen, eenbes en slanke sleutelbloem). De structuur is zeer rijk en gevarieerd, met reeds vrij veel dood hout, een gevarieerde onderetage en veel oude bomen: zomereiken en beuken met omtrekken van 3 à 4 meter komen frequent voor en enkele enorme kerselaars (omtrek 3 à 4 meter) behoren tot de oudste en dikste van België. Ook winterlinde is frequent aanwezig, soms met monumentale bomen. Deze structuurvariatie met heel wat oud en dood hout vertaalt zich ook in de aanwezigheid van een rijke fauna, inclusief soorten als appelvink, houtsnip, zwarte en middelste bonte specht. In het grootste gedeelte van het reservaat wordt gekozen voor spontane processen via een 'nietsdoenbeheer', na een kort startbeheer. Aangezien het aandeel uitheemse boomsoorten vrij beperkt is, zal dit slechts een geringe beheeringreep zijn. Langs de toegankelijke wegen en paden wordt een veiligheidszone

voorzien, en aan de oostelijke rand van het bosreservaat wordt een mantel- en zoombeheer vooropgesteld.

Precies een jaar later werd nog een nieuw bosreservaat opgericht, ditmaal vlakbij Turnhout. Het **bosreservaat Den Doolhof** heeft een oppervlakte van net geen 67 ha en is eigendom van het Vlaams gewest. Het reservaat bestaat uit twee deelgebieden. Het zuidelijke deel is 21,70 ha groot en bestaat vooral uit zeer structuurrijk vochtig eiken-beukenbos met veel oude bomen en een lokaal goed ontwikkelde struiklaag.

Een belangrijk deel is oud bos. Het bos bestaat vooral uit zomereik, met bijmenging van ruwe berk en beuk. Aan een aantal elementen merk je dat dit vroeger een soort kasteelpark moet zijn geweest: verspreid komen oude kerselaars voor en enkele platanen en paardenkastanjes, er zijn enkele vijvertjes, en plaatselijk komt nogal wat rododendron voor. In de struiklaag komt frequent hazelaar voor. De kruidlaag bestaat vooral uit adelaarsvaren en braam, met plaatselijk ook veel witte klaverzuring, en hier en daar ook gele dovenetel. Er is al vrij veel dood hout aanwezig, ook van zware bomen.

Het noordelijk deel is ruim 45 ha groot. Centraal doorheen dit bos loopt een oost-west georiënteerd talud dat de grens vormt van een historische kleiontginning. Ten zuiden van het talud liggen niet vergraven zandbodems met een mozaïek van eiken-beukenbossen (sommige oud bos) en naaldhoutaanplanten. De kruidlaag is divers met o.a. blauwe bosbes, veel wilde kamperfoelie en valse salie. Ten noorden van het talud ligt de voormalige kleiontginning. Na de afgraving, die dateert van voor de jaren 1930, kon het gebied grotendeels spontaan verbossen, waardoor een bos ontstond van vooral ruwe berk en zachte berk, wilgen en zomereik op natte ondergrond. In de noordoosthoek is nog een kwijnend populierenbestand aanwezig. Verder liggen er ook enkele voedselarme plassen en een grote vijver, omgeven door een rietgordel.

Langs het pad dat de westelijke grens vormt van het gebied komt veel hengel voor en groeit lokaal ook lelietje-van-dalen, aalbes, geel nagelkruid en akkerkool. Ook bleeksporig bosviooltje en klein glidkruid zijn in het noordelijk deel al waargenomen. Zowel in het noorden als het zuiden komen in de periferie enkele matig tot soortenrijke graslanden voor die een aangepast maaibeheer krijgen.

Het gebied heeft een goed ontwikkelde broedvogelstand van rijk gestructureerde bossen met o.a. zwarte specht, grote en kleine bonte specht, groene specht en matkop, en in het parkbosgedeelte hoge dichtheden van boomklever en boomkruiper en zelfs (inderdaad alweer...) middelste bonte specht. Vermeldenswaard is ook de vondst van slakkenloopkever (*Cychnus caraboides*) in het noordelijke deel, een zeldzame en weinig mobiele soort van oude vochtige moerasbossen.

In de kern van het parkbos en de vroegere kleiontginning wordt na een kortstondig en beperkt startbeheer een verdere spontane ontwikkeling nagestreefd. In de zones waar uitheemse expansieve soorten (Amerikaanse eik, naaldhoutsoorten, ...) nog veel voorkomen wordt gekozen voor een meer geleidelijke aanpak, om op termijn ook tot nulbeheer te komen. De soortenrijke graslandjes en bermen in de periferie en de grote vijver krijgen een aangepast gericht beheer.

Boven: Witte klaverzuring komt vrij veel voor in het zuidelijke deel van Den Doolhof: een indicatie dat hier oud bos aanwezig is

Midden: Een zicht op de spontaan verboste zone in het noorden van Den Doolhof

Onder: Verboste hooilanden in het Zoerselbos: de kolonisatie door wilgen, eiken en berken, maar ook door bosplanten zoals verspreidbladig goudveil is volop aan de gang

Boven: een oudbosfragment in de Westelijke Frontlinie : na 100 jaar toch weer een mooie structuur met eik, es en hazelaar

Onder: Neen, dit is niet het Hallerbos maar het Zoniënwoud! Zicht op de zone met boshyacint in de uitbreiding van het bosreservaat Joseph Zwaenepoel

Nog drie andere reservaatdossiers zijn in voorbereiding.

Ten zuiden van Ieper liggen de Gasthuisbossen, of toch wat er nog van rest. Op oude kaarten zie je hier nog een groot boscomplex (de Nonnenbosschen). Vooral tijdens de eerste wereldoorlog kregen deze bossen het echter zwaar te verduren, en na de oorlog werd een belangrijke oppervlakte ervan omgezet in landbouwgrond. Eén van de restanten van dit bos vormt het bosje met de nogal vreemde naam 'Zwarte Leen'. Het is zowat 15 ha groot en in erfpacht bij de provincie West-Vlaanderen. Dit voorstel tot bosreservaat is weliswaar klein, maar heeft toch een aantal troeven: de bosbestanden hebben een rijke structuur en een goede samenstelling gedomineerd door zomereik met es en hazelaar; de kruidlaag is vrij goed ontwikkeld met een aantal typische oudbosplanten en er is al vrij veel dood hout aanwezig. Er is ook een beperkte alluviale zone met zeer zware oude populieren. In deze regio zijn er voorlopig ook geen bosreservaten aanwezig.

In het **Zoerselbos** wordt een zone van ca 30 ha op de rechteroever van de Tappelbeek voorgedragen als bosreservaat. Het voorstel bestaat uit voormalige hooilanden die sinds de jaren 1960 grotendeels spontaan verbossen, vooral met wilgen, elzen, essen en zachte berken. Tussen de ontgonnen hooilandpercelen zijn steeds houtkanten aanwezig gebleven waarin heel wat typische oudbossoorten hebben kunnen overleven die nu het bos terug koloniseren, o.a. gele dovenetel, verspreidbladig goudveil, muskuskruid, slanke sleutelbloem, weggedoorn, wilde kardinaalsmuts, rode kornoelje, Europese vogelkers, zwarte bes en steeliep. Het voorstel tot bosreservaat is een van de weinige plaatsen in de Kempen waar een alluviaal bos dat voldoet aan het minimum structuur areaal spontaan kan evolueren. In dat opzicht levert het een belangrijke bijdrage aan het Vlaamse bosreservatennetwerk. Het is ook een ideale proeflocatie om spontane herkolonisatie van bossoorten te bestuderen. Dit bosreservaat hypothekeert de plannen niet om elders in het gebied aan hooilandherstel te werken.

Over de uitbreiding van het **bosreservaat Joseph Zwaenepoel** in het Zoniënwoud hadden we het al in de vorige nieuwsbrief. Er wordt momenteel volop werk gemaakt om de uitbreiding definitief rond te krijgen. Het is de bedoeling dat er één groot bosreservaat van meer dan 200 ha ontstaat. De uitbreiding bestaat (zoals de rest van het bos) vooral uit beuk, maar er zit ook een belangrijke oppervlakte gemengd bos in, met eik en es. Ook de Ganzenpootvijver is er in opgenomen. De vijver werd recent heringericht (sliblaag verwijderd) en herbergt een vrij rijke visfauna. Ook ijsvogel en grote gele kwikstaart broeden er. De oeverzone is kalkrijk en bevat heel veel zeldzame soorten, o.a. vogelnestje, witte rapunzel, donderkruid, ruig hertshooi, borstelkrans en bochtige klaver, en is ook vermaard voor zijn zeldzame paddenstoelenflora. Elders in de uitbreidingszone vinden we nog zeldzame soorten als slanke zegge en stijve naaldvaren. Bijzonder is ook het voorkomen van een grote

populatie boshyacint: je waant je even in het Hallerbos...

Zoals de rest van het bos is ook hier de fauna heel bijzonder en rijk, met o.a. havik, wespendif, appelvink, middelste bonte specht, zeldzame vleermuizen zoals bosvleermuis en Bechstein's vleermuis, loopkevers, dood hout kevers, ...

De structuur van de bosbestanden is goed tot uitstekend, met een hoge dichtheid aan monumentale bomen: meer dan 400 monumentale bomen (> 3 meter omtrek) komen er voor, vooral beuken maar ook 56 eiken. Achtenveertig bomen zijn zelfs dikker dan 4 meter. Er komt ook al een vrij hoge densiteit aan zwaar dood hout voor (diameter > 40 cm): zowat 1,5 stuks per ha, dat is zowat 10 keer hoger dan gemiddeld in Vlaanderen. Ruim een derde hiervan zijn bovendien bomen van meer dan 2 meter omtrek: het zijn bomen die bij de exploitatie in het verleden bewust werden behouden. Kortom, een reservaat dat al van topkwaliteit was, wordt uitgebreid met een tussenzone die op zich ook al uitstekend is. Met uitzondering van de Ganzenpootvijver en zijn oeverzone krijgt de gehele uitbreidingszone ook een nulbeheer (met veiligheidszones langs de toegankelijke wegen en paden). Het eindresultaat: de parel aan de kroon in het bosreservatenetwerk, ruim 200 ha structuurrijk bos dat verder spontaan mag ontwikkelen en naar we vermoeden binnen enkele decennia niet meer hoeft te verbleken tussen de betere bosreservaten elders in West Europa.

Met de twee nieuwe reservaten erbij komt de teller ondertussen boven de 2850 ha bosreservaat uit en met de drie voorstellen in de pijplijn zullen we wellicht tegen dit najaar de kaap van 3000 ha bosreservaat ronden. Een mooi getal om 15 jaar bosreservaten in Vlaanderen mee te vieren!

Middelste bonte specht, typische soort van oude structuurrijke loofbossen en een vaste waarde aan het worden in steeds meer bosreservaten. Ook in de nieuwe reservaten Den Doolhof en Bertembos, en in de uitbreiding in Zoniën is hij van de partij

Zwaar dood hout in de uitbreiding van het reservaat Joseph Zwaenepoel: de laatste 20 jaar is het hier al de gewoonte om ook buiten de bosreservaten nu en dan eens bewust een boom te laten liggen als belangrijk structurelement.